

Képzőművészeti élet a Duna jobb és bal partján 1939–1949¹

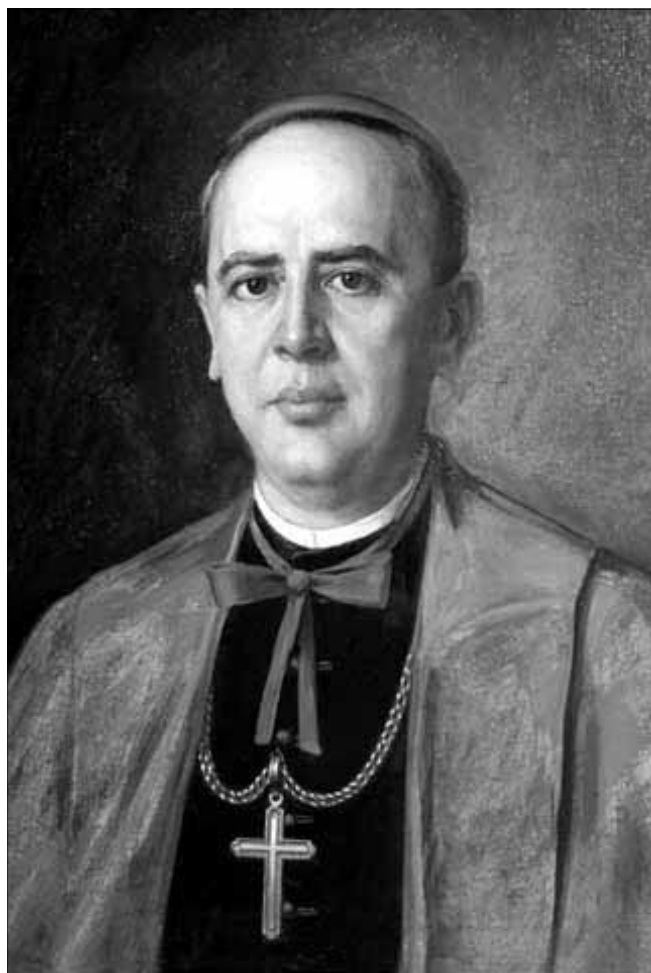
A Felvidék visszacsatolását követő évek 1939–1945

Az első bécsi döntés nyomán visszatérő Felvidék és a trianoni Magyarország között, az alkotók ellentétes irányú áramlása alakult ki Esztergom és környéke, illetve Komárom és környéke esetében. A Párkányi járás alkotói kiállításokkal jelentkeztek a jobb parti Esztergomban, illetőleg Budapesten. Esztergomi képzőművészek nem mutattak érdeklődést a bal parti bemutatkozási lehetőségek iránt. A visszatért Komárom és a Magyarországon élő alkotók kiállításaira a viszonyosság a jellemező.

Esztergom képzőművészeti életét gazdagította a helembai **Bánsághi Vince**, aki 1939-ben Budapesten és Esztergomban állított ki. 1940-ben Esztergomban, majd Budapesten a Nemzeti Szalonban szerepelt, ahol a Szépművészeti Múzeum egy téli tájképet vásárolt tőle. 1941-ben, ugyancsak a Szalon kiállításán szerepelt, ekkor a Budapest Székesfővárosi Múzeum megvette *Esztergomi látkép* című festményét. 1942-ben és 1943-ban további kiállításokkal jelentkezett Esztergomban. A Keresztény Múzeum megrendelésére 1941-ben elkészítette dr. Hamvas József kanonok, dr. Mertan János kanonok és dr. Szokolay Antal kanonok portréját.² A további esztergomi kiállítások közül említést érdemel még az 1939 márciusában bemutatkozó Wagner Géza, és a hosszú évek óta nem jelentkező Nyergesi János festőművész kiállítása. A tárlaton – Einczinger Ferenc szakavatott vezetése nyomán – a művésznek mintegy 70 alkotásával ismerkedhetett meg az érdeklődő közönség.

Barta Gyula (Párkány, 1922. november 23. – †Pozsony, 2008. szeptember 11.) festőművész alapiskolai és gimnáziumi tanulmányait Esztergomban a Szent Imre Reálgymnáziumban végezte. Itt az 1937–1942 között rajztanárként működő Szövényi-Lux Géza tanítványa volt. Művészeti tanulmányait 1941–42-ben Budapesten – a Rudnay tanítvány – Gallé Tibor képzőművészeti iskolájában folytatta.³

Ebben az időben egyre fontosabb szerepet töltött be a város művészeti életében az egykor Esztergom-tábori Fiú nevelőintézetében nevelkedett Martsa Alajos fotográfus, aki Tuniszból hazatérve 1937-ben nyitotta meg műtermét. A széles látókörű, művelt fotográfus



Bánsághi Vince: Dr. Hamvas Endre kanonok (reprodukció: Mudrák Attila)

műtermében többek között olyan jeles alkotók fordultak meg, mint Pirchala Imre festőművész, a képzőművészettel kacérkodó, később a filmművészet terén jelentőset alkotó Kollányi Ágoston, Csorba Géza, Cserepes István, Bálint Endre, Szűr-Szabó József, Barcsay Jenő és az őstehetség, Nyergesi János.⁴

Az említettek közül Martsa többeknek is menedéket nyújtott a nyilas időkben. Csorba Géza, az Ady síremlék és Babits Mihály Esztergomban őrzött büsztjének alkotója, aki itt töltötte 1944 karácsonyát és 1945 húsvétjának első napjait is, így emlékezik ezekre a napokra: „A halál elől menekített engem ide Martsa Alajos és Pirchala Imre.”⁵ Martsa a háború utáni időkre készülve, jó érzékkel munkálkodott a helyben tekintélyt szerzett, de országos mércével is jelentőset alkotó művészek, valamint a fővároshoz és Szentendréhez kötődő, olyan jelentős hazai művészegyeniségek, mint Csorba Géza, Ferenczi Béni, Martsa István és mások esztergomi kapcsolatainak erősítésén. A háborús évek utolsó említésre méltó eseménye a Tamási Lajos festőművész által vezetett iparművészeti tanfolyam elindítása volt a Szenttamás-Vizivárosi Olvasókönyvtárban.

A Duna bal partján

Az első Bécsi döntéssel visszacsatolt Dél-Felvidék képzőművészei számára egyetlen útként a korábban Budapesten és a közeli városokkal működő kapcsolatok újraépítése kínálkozott. Ennek megfelelően talált újra támogatókra az térségben élő két művész, **Bánsághi Vince** és **Barta Gyula**. Tevékenységük a fentebb említettek szerint alakult. **Szlávik Lajos** (Párkány, 1922 – Budapest, 1997) festőművész. Esztergomi gimnáziumi tanulmányait követően felvételt nyert a Képzőművészeti Főiskolára, ahol 1945–1949 között **Szönyi István** volt a mestere. Katonaként szolgált a második világháborúban, fogságba esett. Hazatérve, a csehországi kitelepítés elől Párkányban élő szüleiével együtt Magyarországra menekült.⁶

Komárom város képzőművészetében vezető és meghatározó szerepet játszott a Jókai Közművelődési és Múzeum Egyesület Szépművészeti Osztálya (JESZO), élén **Harmos Károly** festőművésszel. Harmos Szabadiskolájának jeles tanítványai közül többen, kihasználva a visszacsatolás adta lehetőségeket, különböző irányokba indulva, más és más színhelyen folytatták tanulmányaikat.

Szóbel Géza [Geza Szobel] festő (Komárom, 1905 – Párizs, 1963) Komárom után Prágában, Berlinben, Párizsban, Londonban tanult, alkotott és szerzett rangot a művészvilágban.

Staudt-Csengeli (1934?-ig Staudt) **Mihály** (Komárom, 1907 – Pozsony, 1970) festő, restaurátor útja Komáromból Selmechányára, Budapestre, Párizsba a Julien Akadémiára, végül Pozsonyba vezetett.

Csicsátka Ottokár (Ottó) szobrász, festő, portréfestő, (Érsekújvár, 1914 – Pozsony, 1993). Komáromot elhagyva a prágai Képzőművészeti Akadémián figurális és monumentális szobrászatot tanult. Művészeti tanulmányait a budapesti Képzőművészeti Főiskolán fejezte be 1939–1942 között.

Luzsica Lajos festő, grafikus (Érsekújvár, 1920 – Budapest, 2005). Az 1930-as évek második felében Harmos Károly komáromi szabadiskolájának látogatója. 1940–1948 között a Magyar Képzőművészeti Főiskola hallgatója, mesterei: Aba Novák Vilmos, Kontuly Béla, Kmetty János voltak.

Zmeták Ernő festő (Érsekújvár, 1919 – Pozsony, 2004) szlovák–magyar munkáscsaládban született. Komáromból nem Prága, hanem Budapest felé orientálódott. A Képzőművészeti Főiskolán 1938–1943 között folytatott tanulmányai idején Aba-Novák Vilmos, Szönyi István, Kontuly Béla voltak a mesterei.⁷

A város vezetése a korábban már említett két képzőművész, Harmos Károly és Berecz Gyula

mellett **Rafael Győző** személyét és művészetét értékelte nagyra. A komáromi születésű művész, a helybéli Majláth-féle iskolában kezdte tanulmányait. Bejárta Párizst, Berlint, Kairót, Szíriát, Bagdadot, Libanont, majd 1944-ben Budapesten telepedett le.

A Kultúrpalotában rendezett kiállítások közül kiemelkedik az őstehetségként számon tartott **Simon István** 1941-ben megnyitott kiállítása. Harmos Károly ugyanebben az esztendőben Budapesten a Műbarát Egyesület termeiben mutatkozott be a közönségnek.

A legjelentősebb vállalkozás kétségtelenül az 1943. június 13–20. között látható II. Országos Művészeti Fénykép kiállítás volt. Ezen, fekete-fehér képeikkel, csak műkedvelők vehettek részt. Egy alkotótól legfeljebb hat alkotást fogadtak el, optimális méretként a 30 x 40 cm-t, minimális méretként 18 x 21 cm-t jelöltek meg a szervezők. A kiállításra 57 városból 177 fotóstól 927 alkotás érkezett a rendezőkhöz.⁸ A kiállításon 25-en nyerték el a rendezők által felajánlott díjakat.

Komárom mecénási tevékenysége során, nagy figyelmet fordított a vármegye jeles alakjaira.⁹ A kiemelkedő jelentőségű munkásságot folytató személyiségek szobrainak elkészítésére, a Komáromi illetőségű Berecz Gyula kapott megbízást, aki a bizalmat a korábban készített szobrai, közöttük Jedlik Ányosról készített alkotásával nyerte el.

Az 1944-ben a VKM ajándékként **Deéd Dex Ferenc** „Szent István megalapítja Komárom vármegyét” című alkotásával gyarapodott a város. Ezt a Jókai Egyesület dísztermében helyezték el. Ugyanebben az évben avatták fel a városban a **Pátzai Pál** készítette 12-es ezred emlékművet.

Képzőművészek, képzőművészeti törekvések 1945–1949 – jobb part

Az 1945–1949 közötti évek művészeti élete még az 1945 előtti időszakra jellemző keretek között szerveződött. Új helyzet jött létre 1949-ben a *Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége* létrejöttével. Ennek határozatai nyomán határozottan elvált egymástól a szövetség által tömörített hivatásos alkotók és a kultúrotthonokban működő amatőr képzőművészek világa. Teret nyert a *politika szintjén megfogalmazott cél, amely szerint a művészetben is a munkáságnak kell átvennie az irányítást.*

Ennek nyomán Esztergom polgári hagyományok jegyében szerveződött művészeti élete válságos helyzetbe került. A városban alkotó Bajor Ágost, Heil Huba Ferenc, Holló Kornél az új viszonyokhoz alkalmazkodva, kapcsolatokat keresett a Szerszámgyárral. Dalos Ferenc amatőr

képzőművész szíves közléséből tudjuk, Heil Huba Ferenc, Bajor Ágosttal közösen létrehozta és 1949-től 1951-ig közösen működtette Esztergom első, amatőröket összefogó, képzőművész körét.¹⁰

A város a Jaschik Álmos féle, 1924–1933 között működő alkotótelep hagyományait követve, a Képzőművészeti Főiskolával együttműködve kívánta életben tartani a *jelentős helyi és az országos képzőművészeti életben kiemelkedő szerepet játszó művészek kapcsolatának intézményes gyakorlatát*. A város vezetése, már a földreform végrehajtása során, rendelkezett az államosított egyházi földterületek egy részének művésztelep céljára történő zárolásáról. Az állandó jelleggel működő művésztelep nem jött létre ugyan, de 1948 nyarán a Képzőművészeti Főiskola szobrász tanszakának néhány hallgatója részvételével, Ferenczy Béni vezetése mellett, a várban létrejött a háború utáni első művésztelep. Az esztergomi vár csak néhány hétre fogadta a mestert és három legkedvesebb tanítványát, **Kiss Sándort, Martsa Istvánt és Vigh Tamást**.¹¹ E művésztelepnek kései hozadékaiként születtek meg azok az alkotások, amelyekkel **Ferenczy Béni** (Babits síremlékének másolata), **Martsa István** (Kossuth dombormű, Botytyán generális, Anya gyermekével, **Vigh Tamás** (Lovagló lány, Millenniumi emlékmű) ajándékozta meg a várost. A háborút követően újjászerveződő helyi művészeti közéletre rányomta a bélyegét a hatalomra törő kommunista párt és a katolikus egyház konfrontációja, amelynek szerepe volt abban, hogy a két világháború között meghatározó szerepet játszó művészek, művészszerzők közül egyesek elhagyták a várost. Ezek sorában említhetjük **Einczinger Ferencet** (1879–1950), és az emigrálni kényszerült jeles művészszerző **Lepold Antal** (1880–1971) kanonokot. A városban maradt művészek között tartjuk számon a Budapestről 1947-ben hazatért **Bajor Ágost** festőművészt (1892–1958), **Holló Kornél** szobrászt (1893–1968), **Hollóné Fuchs Nelli** festőművészt, **Heil Huba Ferenc** festőművész-rajztanárt (1910–1983), **Kocsis Lajos** rajztanárt (1908–1966), **Kocsisné Gelencsér Anna** festőművész-rajztanárt (1911–2003), **Nyergesi János** festőművészt (1895–1982) és **Puxbaum Jenő** festőművészt (Esztergom, 1909 – Dorog, 1991).

Némileg javított a helyzeten, hogy az Esztergomban élő tekintélyes művészek szoros kapcsolatot építettek ki egy sor, a magyar progresszió élvonalába tartozó művésszel. E kapcsolatok létrejöttében és működésében meghatározó szerepe volt Martsa Alajos fotográfusnak, aki a nagy értékeket rejtő várossal együtt, mágnusként vonzotta ide az alkotókat. Ferenczy Béni, Csorba

Géza, Bálint Endre és mások, gyakori látogatóként tértek vissza Esztergomba, az 1945 utáni években.

Az emlékezetes művésztelep mellett kiállításokban is gazdag volt ez a néhány év. 1946-ban a Balassa Társaság utolsó megmozdulásaként Einczinger Ferenc Nyergesújfalun kiállítást nyitott Nyergesi János alkotásaiból.¹² A korszakra jellemző, hogy erről a Szabad Esztergom, „Munkás-festőművész kiállítása lesz vasárnap Nyergesújfalun” címmel adott hírt.¹³ 1947-ben Művészetünk Nagybányától napjainkig címmel, Barabást, Munkácsyt, Csontváryt, Derkovitsot, Uitzot, Kmettyt és másokat bemutató rangos kiállításnak adott otthont a városi tanács díszterme. A tárlat jelentőségét aláhúzza, hogy arról Géó Charles francia költő is beszámolt a Magyar Művészet 1949. március 1-i számában.

A helyi alkotókat támogató városi mecenatúra megerősödésére utal a **Bajor Ágosznak** adott megbízás, amelynek alapján megfestette Kossuth Lajos és Berényi Zsigmond arcképét, a város címerét és tervezett egy 1848-as Honvédtelmet ábrázoló levélzáró bélyeget. Ebben az időben születtek az „Ismeretlen Esztergom” sorozat vegyes technikával készült lapjai. Ezeket a város évekkel később, életjáradék fejében megvásárolta és a Balassa Bálint Múzeumnak adományozta. **Holló Kornél** az 1848-as forradalom és szabadságharc centenáriumi ünnepeinek kapcsán elkészítette Petőfi Sándor domborművét és a centenáriumi Kossuth emlékművet. Felavatták Zala György szobrászművész alkotását, a Magvető szoborcsoportot, amelyet, mint a három részre bontott Tisza emlékmű egyik elemét, Budapest főváros közgyűlése Esztergom városának ajándékozta. Ez 2014-ben, a szoborcsoport rekonstrukciója, és eredeti helyszínére történő visszahelyezése okán, visszakerült Budapestre. Ugyancsak a centenáriumi ünnepeksorozat keretében helyzeték el 1949-ben a városháza tanácskozó termében Petőfi Sándor, Kossuth Lajos, Táncsics Mihály, Széchenyi István (alkotója Vitál István), Bem apó és Besze János portréit. Ekkor került a Prímás-szigeti Országzászló talapzatára Martsa István Kossuth Lajos esztergomi tartózkodását idéző domborműve.

A felsorolt eredmények ellenére rivalizálásnak nem nevezhető feszült helyzet volt az ekkor még megyeszékhely város és a megyeszékhely rangjának elnyerésére törő politikai centrum, Tatabánya között. A szocialista realizmus uralkodó irányzattá tétele érdekében, politikai támogatással, erőteljes támadás indult a dekadensnek ítélt polgári irányzatok, valamint nem titkoltan az avantgárd stílusirányzatok és képviselőik ellen is. Ennek jegyében teret nyertek a szocialista realizmus stílusában alkotó *amatőr munkásfes-*

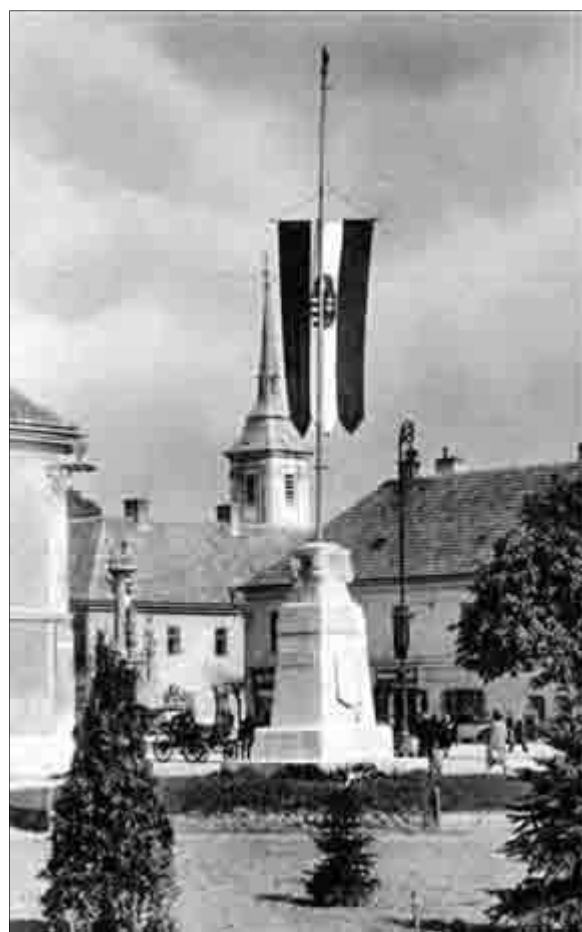
tők. Bányász képzőművészek kiállításaira került sor **Tatabányán, Komáromban, Nyergesújfalun, Dorogon, Tokodaltárón** és másutt. Ugyancsak ennek a folyamatnak a részeként kezdték meg működésüket a munkás és bányász „képzőművészek” képzését szolgáló *Képzőművészeti Szabadiskolák Tatabányán, Tokodaltárón, Nyergesújfalun, Dorogon*. Az 1947-ben alakult, 1948-ban bejegyzett tatabányai Bányász Képzőművészeti Szabadiskola vezetője 1947–1950 között **Luzsica Lajos** volt. A Szabadiskola szobrász szakágának vezetője 1948–49-ben, az 1930-ban Kolozsvárról áttelepült **Balázs István** (Kolozsvár, 1908. február 2. – Budapest, 1995. május 5.) szobrászművész volt. Az ő mesterei **Haranhy Jenő** (Debrecen, 1894 – Budapest, 1951) és **Orbán Antal** (Pusztakalán, Hunyad vm., 1887. április 24. – Budapest, 1940. december 27.) voltak. A Szabadiskola céljának „az egészséges ízlés és a helyes művészetszemlélet kialakítását, a legszélesebb társadalmi alapokra helyezését”¹⁵ tartották. **Luzsica támogatta a tagok egyéni és közös kiállításokon történő bemutatkozását**. A Szabadiskola látogatói között a tatabányaiak mellett ott sorakoztak a térség településeinek képzőművészet iránt érdeklődői is. Az 1947–1950 közötti hallgatóságból **Bondor István** szobrász (Tatabánya, 1917. december 23. – Tatabánya, 2005. március 5.), **Brém Ferenc** szobrász (Úrkút, 1927. január 28. – Tatabánya, 1988. szeptember 30.), **Görgényi István** festő, grafikus (Bánhida, 1917 – Tatabánya, 1973), **Horváth Ferenc** festő, grafikus, díszlet- és látványtervező (Tata, 1933 – Budapest, 1991), **Jurida Károly** grafikus (Tatabánya, 1935. április 15. – Budapest, 2009. február 10.), **Krajcsirovits Henrik** grafikus és festő (Felsőgalla, 1929 – Tatabánya, 2007), **Lajos József** szobrász (Újpest, 1936 –), **Szamosvári József** festő (Várpalota, 1931–) vált alkotóművésszé.¹⁴

Komáromban a szaktanács járási titkárságán belül 1950-ben alakult meg **Angyal Kálmán** (Nagymegyer, 1900 – Tata, 1965) festőművész vezetésével a Komáromi Képzőművészeti Szakkör.

Magyar képzőművészek élete és sorsa a Duna bal partján

A szlovákiai német és magyar kisebbség hivatásos és amatőr képzőművészeit tömörítő egyesületet, a Kunstvereint 1945 májusában megszűntették. A második világháborút lezáró Párizs-környéki békék, a lakosságcsere és a minden szempontból bonyolult, zűrzavaros helyzetben szigorú szabályként, 1945–1948 között magyar ajkú művész nem lehetett semmilyen társadalmi

szervezet, egyesület tagja. Többen nem folytathatták megkezdett egyetemi, főiskolai tanulmányaikat. Ez ellen tiltakozva, **Csicsátka Ottokár** (Érsekújvár, 1914 – Pozsony, 1993) szobrász, portréfestő, **Luzsica Lajossal** együtt alapító tagja lett a cseh és szlovák egyetemekről, főiskolákról kitiltott hallgatók által, „egy jövődó kisebbségi kultúrélet előfeltételeinek” megteremtése szándékával, 1946. december hó 28-án létrehozott Szent György Kollégiumnak.¹⁶ A továbbtanuláshoz való jogot végül az 1948-at követően kapták meg azok, akik a feltételeket teljesítve Csehszlovákia állampolgáraivá váltak. Ennek a helyzetnek egyenes következményeként **Harmos Károly** és további néhány művész, így a fentebb említett **Csicsátka Ottokár, Zmeták Ernő** festő (Érsekújvár, 1919 – Pozsony, 2004) és mások kivételével elhagyták Csehszlovákiát. Többeket, így **Berecz Gyula** (1894. október. 20., Komárom – †Budapest, 1951. október 7.) szobrászművészt, **Komáromi Kaczk Endre** festő, grafikust, (Komárom, 1880. június 9. – †Balatonalmádi, 1969. szeptember 10.), **Nagy Márton** festőművészt (Komárom, 1901. augusztus. 31. – †Dél-Komárom, 1990. szeptember 24.), **Patay László** festőművészt (Komárom [Komárno, CSZ], 1932. május 2. – †Ráckeve, 2002. január 10.), kitelepítettek Ma-



Csicsátka Ottokár: Országzászló (Érsekújvár, 1940)

gyarországra. **Reichentál Ferenc** festőművész (Nagylég, 1895. május 6. – †New York-Hollis (USA), 1971. április 2.) az Egyesült Államokba emigrált, **Pleidell János** festő, grafikus (Hontfüzesgyarmat, 1915. október 11. – †Dunaújváros, 2007. április 11) 1947-ben Római ösztöndíjat nyert. Rómát elhagyva Magyarországon telepedett le. A témánk tárgyát képező térség képzőművészeti életét ilyen helyzetben érte a Csehszlovákiában 1949-ben megszervezett Képzőművészek Országos Tanácskozása. Ennek határozatai nyomán megszüntették a korábban működő képzőművészeti társaságokat és Magyarországhoz hasonlóan, ott is létrehozták az egységes, hivatásos művészeket tömörítő Csehszlovák Képzőművészek Szövetségét.

Ezt követően a képzőművészek nehéz helyzetbe kerültek. Azok, akik csehszlovák állampolgárok lettek és diplomájukat honosították, vagy Budapesten megkezdett tanulmányaikat Csehszlovákiában fejezték be, esetenként lehetőséget kaptak művészeti tevékenységük folytatására. Akik ennek a követelménynek nem feleltek meg, vagy amatőrként kívántak alkotótevékenységet folytatni, csak a CSEMADOK keretei között működő művészeti klubokban, körökben folytathatták tevékenységüket. A Párkány térségében élő, vagy ott született művészek közül **Bánsághi Vince** csehszlovák állampolgárként, visszavonultan élt Helembán. A hadifogságból hazatérő Barta Gyula csehszlovák állampolgárságot nyerve, 1949–50-ben a pozsonyi Szlovák Műszaki Főiskola képzőművészeti osztályán folytathatta a háborús években Magyarországon megkezdett művészeti tanulmányait. Itt Ján Mudroch és Gustáv Mally professzorok voltak mesterei.

A vázoltak alapján általános érvényűnek tartjuk a **Simonyi Lajos** sorsát, amelyet ekképpen foglalt össze önéletrajzi írásában: „1945. július 31.-én, mint magyar tanítót a szlovák iskolaügyi hatóság elbocsátotta, 1946–49-ben a Magyar Áttelepítési Kormánybizottság alkalmazottja, 1949. szeptember 1-től december 31-ig az Érsekújvári Paprikamalom alkalmazottja (felvásárló-pénztáros Udvardon), 1949-ben 16 napig volt letartóztatva – az egyházi személyek üldözése idején...”¹⁷

Jegyzetek

¹ Előzmények: Bárdos István: Képzőművészeti élet Esztergom és Párkány térségében 1899-1918.. In. Esztergom és Vidéke Új sorozat 2014. 1. sz. 10–15 pp. Bárdos István: Képzőművészeti élet, képzőművészek a Duna jobb és bal partján (1918–1938). In Átkelő, 2012/1. sz. 57–61 pp.

² [Bánsághi Vince]: Katalógus előszó. 1956. február 6. In Bánsághi Vince festőművész gyűjteményes kiállítá-

sa – Ipolyszalka, 1993. május 23. – 1993. június 5. Szerk.: Nagy Júlia. Kiad. a Falufejlesztési Társaság, Budapest, 1993.

³ Bányai Mátyás: Barta Gyula festőművész, az egykori szentimrési diák.= EVID, 2004. január 8. 5. p.

⁴ Bárdos István: Képzőművészet, mecénatúra Esztergomban 1919-1945 között. In. LIMES, 1990. 1. sz. 33. p.

⁵ 1945-1975. Tanulmányok és bibliográfia Esztergom felszabadulás utáni történetéből. Szerk.: Gyarmati Lajos és Nagyfalusi Tibor. Kiad. Esztergom Város Tanácsa VB. Művelődésügyi Osztálya. Esztergom, 1979. 150. p.

⁶ Katona Kata szíves közlése

⁷ Vö. Bárdos István: Magyar képzőművészek... In. Atelier, 2013. 4. sz. 28–29. p.

⁸ Holnap nyílik meg a II. Országos Művészi Fényképkiallítás.= Komáromi Lapok, 1943. 24. sz. Fontosabb városok: Budapest, Sopron, Huszt, Kistelek, Újvidék, Miskolc, Pestszenterzsébet, Rákosszentmihály, Kassa, Kiskőrös, Pannonhalma, Békéscsaba, Szurdokpüspöki, Fülek, Kiskunhalas, Komárom, Tata, Szombathely, Fehérgyarmat, Szolyva, Szekszárd, Cegléd, Vecsés, Salgótarján, Muraszombat, Székesfehérvár, Kispeszt, Beregszász, Szécsény, Tatabánya, Mohács, Marosvásárhely, Sárvár, Szabadka, Szenc, Magyaróvár, Nagykanizsa, Rákospalota, Nagyszöllős, Ács, Dunaharaszti, Csillaghegy, Újpest, Rahó, Kézdivásárhely, Hejőcsaba, Mátyásföld, Losoncapátfalva, Fehérgyarmat stb.

⁹ Komárom megye nagy fiai, akik emlékművet kapnak még a megyeházán.= Komáromi Lapok, 1940. 31. sz. A tervek között Czuczor Gergely, Feszty Árpád, Gyulai Rudolf, Hetényi János, Jászai Mari, Jókai Mór, Konkoly Thege Miklós, Kultsár István, Ribáry Ferenc, Baróti Szabó Dávid, Szinnyey József, Pázmándy Dénes, Ghyczy Kálmán, Takács Sándor és Thaly Kálmán neve szerepelt.

¹⁰ Bárdos István: Az esztergomi képzőművész kör története. (Esztergom, 1986.) Petőfi Sándor ÁMK. 12–14. pp.

¹¹ Uo.

¹² Bárdos István: Az esztergomi Balassa Bálint Társaság működése 1926-1948. In Esztergom Évlapjai Balassa jubileumi kötete 2005. Szerk.: Leel-Óssy Lóránt – Bárdos István. Esztergom, 2006. Balassa Bálint Társaság, 36. p.

¹³ Munkás-festőművész kiállítás lesz vasárnap Nyergesújfalun. = Szabd Esztergom, 1946. 46. sz. 2. p.

¹⁴ A Bányász Képzőművész Körből indultak. Tatabányai Múzeum 2003. december 06. – 2004. február 29. [Kiállítási katalógus]. 3. p.

¹⁵ Uo. 10, 12, 22, 26, 32, 40, 42, 60. pp.

¹⁶ Bárdos István: Magyar képzőművészek... In. Atelier, 2013. 4. sz. 28. p.

¹⁷ Simonyi Lajos festőművész, válogatás a 90 éves művész munkáiból. Párkány, Városi Galéria, 1994. november 22. – 1994. december 9. Életrajzi adatok a kiállítás meghívójában. Összeállította: Csicsay Alajos.